

Jiří Mertl

Analýza weberovského a postweberovského pojetí moci: stav výzkumu v české politologii

Abstract:

The text is focused on the issue of power as one of the main parts of the political science's research, arguing that Czech research in this issue has "frozen". Several concepts of power are introduced throughout the first third of the text, stressing out that the research of power and its exercising should be complex and that cannot be reduced to the one paradigm or view as it is done in Czech political science (to the Weberian concept to be more precise). The second third is dedicated to the concept of governmentality by Michel Foucault as probably the most complex theory of exercising of power. And in the last third we will do a critical discourse and metaphor analysis of the Czech power research discourse to point out that it needs a renewal in form of a serious critical discussion.

Keywords: Critical Discourse Analysis, Czech Political Science, Foucault, Governmentality, Lukes, Metaphor Analysis, Power

1. Úvodem

Pojem moci je ve společenských vědách velmi často zkoumaným fenoménem, z čehož plyne i jeho široká interdisciplinarita. Zřejmě nejnázorněji tuto interdisciplinaritu zachytil Michel Foucault (2006, 30, 42; 2000, 61), který poukázal na skutečnost, že moc je spíše

principem či abstraktním fenoménem, jenž prochází všemi mezilidskými i společenskými vztahy. Z toho vyplývá, že konceptualizace pojmu moci a analýza uplatňování moci jsou nutné a klíčové předpoklady a nástroje k tomu, abychom mohli pochopit smysl a důvod vzniku a průběhu různých společenských procesů. V politologii, kterou se v tomto příspěvku budeme výhradně zabývat, dokonce moc (a to samozřejmě již konkrétně politická) prolíná snad veškerou problematikou zkoumanou v rámci tohoto oboru, a to jak v normativní, tak komparativní politologii. Můžeme se tak setkat s výzkumy, které určitým způsobem definují (konstruují) pojem moci tak, aby s ním bylo možné pracovat v dalších konceptech; s analýzami uplatňování moci, které rozkrývají skryté mocenské struktury a vztahy; stejně jako se můžeme setkat s výzkumy politických systémů, v rámci nichž se analyzuje, jak je moc v rámci daného systému rozdělena a kdo (jaké instituce) a v jaké míře moci disponuje.

Cílem tohoto příspěvku je poukázat na skutečnost, že s většinou výše vyjmenovaných výzkumů (s výjimkou politických systémů) se v české politologii nesetkáme. Tento text by tedy měl otevřít diskusi o tom, proč v české politologii schází teoretický a empirický výzkum moci a jejího uplatňování nebo proč česká politologie „zamrzla“ ve výzkumu moci v 50. letech 20. století a neustále přejímá a reprodukuje weberovský náhled a pojetí moci, které bylo ve světové politologii překonáno již v 60. letech. Zároveň, a to bude patrné z dalšího výkladu, v rámci textu poukážeme na skutečnost, že by diskurz týkající se českého výzkumu moci mohl být takto konstruován záměrně. Z toho všeho je patrné, že předkládaný příspěvek je spíše polemického a kritického charakteru, nicméně s ohledem na jeho strukturu může být i vhodným, byť samozřejmě limitovaným, úvodním (učebním) textem do problematiky moci.

Co se tedy týče struktury textu a použité metodologie, v úvodu provedeme velmi úzce a specificky vymezenou genealogii pojmu moci u Maxe Webera. Tato analýza nebude nijak obsáhlá, naopak bude velmi selektivní a kritická, přičemž se v ní zaměříme na definování základních kontur weberovského pojetí moci a následnou moderní diskusi okolo tohoto pojetí. V rámci definice základních kontur využijeme dílo Maxe Webera, které doplníme i některými prvky z děl Niccola Machiavelliho a Thomase Hobbesa jako dvou klíčových autorů, kteří Webera inspirovali. V rámci tohoto vymezení se také podíváme na pohledy Roberta Dahla, Talcotta Parsonse a dalších autorů, kteří se v 50. letech velkou měrou zasloužili o zakotvení weberovského konceptu v politologii. V další kapitole se poté budeme zabývat moderní diskuzí, která kriticky reflektuje weberovské pojetí moci, přičemž využijeme zejména koncept trojdimenzionálního pojetí moci, který zformuloval Steven Lukes. Dále využijeme vybrané myšlenky a koncepty Petera Bachracha a Mortona S. Baratzeho, Herberta Marcuseho, Louise Althussera, ale také Karla Marxe, jehož dílo představovalo zlom v tom smyslu, že jako první poukázal na možnou skrytou mocenskou strukturu. Podrobněji si poté představíme koncept governmentality, který zformuloval Michel Foucault, jako alternativu strukturalistickému pojetí moci. Analýzu a diskusi okolo pojmu moci a uplatňování moci tedy ukončíme v 80. letech

20. století. Neznamená to však, že by po Foucaultovi již žádná diskuze nebyla (byť komplexnost Foucaultova pojetí dodnes překonána nebyla), nicméně kvůli omezenému prostoru není možné provést delší analýzu a další koncepty v diskusi zohlednit. Navíc pro účely tohoto textu (poukázání jisté strnulosti české politologie ve výzkumu moci a otevření debaty týkající se této záležitosti) bohatě postačí i takto limitovaný výčet.

V poslední části textu se poté budeme zabývat českým politologickým diskurzem výzkumu moci, který budeme zkoumat pomocí specificky a vhodně designované kritické diskurzivní analýzy. Design se bude odvíjet od vnímání diskurzu jako určitého souboru pohledů, postojů a idejí k danému specificky vytyčenému problému (nebo záležitosti). Tyto pohledy, postoje a ideje určují podobu diskurzu a ovlivňují všechny účastníky diskurzu a jejich náhled a vnímání dané záležitosti (viz Foucault 2002; Fairclough 2006, 55–56; van Dijk 1993, 254). Toto ovlivnění může nabýt dvojí podoby. První podobu ovlivnění jasně formuloval Jan Matonoha (2003, 583), který diskurz pojímá jako aspekt, který je vždy v pozadí každé naší promluvy (a obecně také myšlení) a který určuje, jak o daném problému smýšlíme a jak o něm mluvíme a píšeme. Samotná účast v diskurzu tudíž znamená, že jej ovlivňujeme a jsme jím ovlivňováni. Druhá podoba ovlivnění již nevychází z pouhé účasti v diskurzu, ale ze zájmu vlivných účastníků diskurzu ostatní ovlivňovat určitým směrem. Tyto vlivné účastníky poté můžeme definovat na základě míry získaného sociálního kapitálu, který ovlivňuje sociální statut a míru prestiže v rámci společnosti a diskurzů (viz Bourdieu 1989 a Bourdieu 1986). Mocenský rozměr a snahu o dominanci v rámci diskurzu rozpracoval například Teun van Dijk (2012; 2009). Podle van Dijka (1993, 252–254) tvoří výzkum a analýza mocenských sítí a dominantních aktérů a jejich uplatňování moci a vlivu jádro kritické diskurzivní analýzy. Hlavním výzkumem by v rámci kritické diskurzivní analýzy měl být specifický sociální problém (týkající se například sociální nerovnosti nebo diskriminace různých sociálních skupin), přičemž analýza by měla poukázat na konstruování diskurzu a dávat kritické podněty.¹

V našem případě však budeme analyzovat akademický problém, a to charakterizaci a pojmání moci a jejího výzkumu v české politologii. Jako relevantní vyjádření postojů, pohledů a idejí poté budeme považovat napsané texty týkající se moci. Korpus budou tvořit výhradně veškerá politologická díla, která vyšla a která se věnují problematice moci. Do korpusu poté nebudou zahrnuta díla z jiných příbuzných oborů, a to ani z oborů, které se s politologií prolínají (například politické sociologie). Důvodem takto striktně omezeného korpusu je snaha přiblížit stav výzkumu moci z čistě politologické perspektivy, z čehož uvidíme, že obsah českého politologického diskurzu týkající se moci je určitým způsobem konstruován a moc je v něm rámována do specifických a úzce vymezených hranic.

1) Příspěvkem o tom, co to je kritická diskurzivní analýza však existuje samozřejmě více (viz například Wodak a Meyer 2001).

K jasnému vymezení podoby diskurzu navíc využijeme značně redukovanou analýzu metafor v podobě konceptu generativních metafor, který umožňuje pomocí metafory zachytit specifické rámování daného problému nebo záležitosti (v našem případě diskurzu). Koncept generativních metafor zformulovat Donald Schön (1993, 144–147), který v této souvislosti uvádí dva pohledy na problematiku slumů, přičemž jeden je jasně negativní a druhý pozitivnější. V prvním negativním příspěvku jsou slumy vykresleny jako nemoc, která je samozřejmě zhoubná, což znamená, že pokud se se slumy nezačne něco dělat, zachvátí celé oblasti, což bude znamenat zhoršování zdraví, chudoby a dalších sociálních aspektů. Druhý pohled, který Schön představuje, cílí na skutečnost, že ne všechny oblasti, které jsou označeny za slumy, jsou skutečně takto negativní a že některé oblasti jsou určitými přirozenými komunitami, kde může vzkvétat sociální kapitál (zde ve smyslu konceptu Roberta Putnama) a důvěra mezi lidmi. Na základě těchto dvou příkladů poté Schön poukazuje, že oba příspěvky konstruují sociální realitu skrze specifické využívání rámování a přisuzování kvalit a vlastností dané problematice. Tento proces se poté děje na základě generativní metafory – skutečnost A (slumy) se vylíčí tak, aby „zapadala“ nebo měla vlastnosti či kvality skutečnosti B (nemoc nebo přirozená komunita). Schön poté poukazuje na účelovost v tom smyslu, že mluví už před tím, než celou věc charakterizuje, má v hlavě A i B a pokouší se vyložit A pomocí B. Mluví se samozřejmě snaží toto rámování zakrýt pod roušku objektivnosti, takže na něj zřídka kdy poukáže přímo ve smyslu „skutečnost A bychom měli chápat jako skutečnost B“. Z toho všeho poté definuje Schön generativní metafory jako metafory, které spojují dvě rozdílné roviny ve smyslu „A jako B“ (rámování skutečnosti A jako B). Ačkoliv se tedy jedná o jednoduchý nástroj, generativní metafory jsou velmi „mocným“ nástrojem, jak určitou věc velmi skrytě rámovat. Navíc toto rámování má velmi dalekosáhlé a hluboké důsledky, protože pokud přistoupíme na rámování nějaké skutečnosti například jako nemoci, pak je jasné, že musíme přistoupit i na radikální řešení, která jsou většinou s léčením nemoci spojena.

2. Weberovské pojetí moci

Jak už jsme nastínili v úvodu textu, weberovské pojetí moci je stále velmi často používaným nástrojem, jak analyzovat moc a její uplatňování, historicky možná vůbec nejpoužívanějším. Toto pojetí vychází z myšlenek a díla Maxe Webera, zejména pak z jeho notoricky známe přednášky *Politika jako povolání*, v níž se věnuje definici toho, co je to politika. Politika je podle Webera schopnost vést určitou politickou jednotu (stát) nebo efektivně ovlivňovat, kam daná politická jednotka bude směřovat. Jinými slovy je politika schopností vládnout dané politické jednotce. Nicméně Weber dále naráží na problém, co je to politická jednotka nebo stát, který je dnes velmi exponovaný. Weber tento problém řeší poměrně jednoduše, když definuje moderní stát z hlediska fyzického

násilí, tedy zpětně na základě uplatňování moci (Weber 2009, 243). Základní definiční kritérium moderního státu tedy spočívá v monopolu uplatňování moci ve formě fyzického násilí. Zároveň je poté (moderní) stát a jeho (legálně) ustavené instituce jediným zdrojem moci, které se všichni občané dobrovolně podrobují (Weber 2009, 244). Za povšimnutí poté stojí skutečnost, jak Weber s pojmem moci dále pracuje, přičemž zdůrazňuje, že moc může být vlastněna, udržována, dělena a přesouvána. Weber tedy s pojmem moci pracuje tak, jako by moc byla nějakou reálně existující entitou, kterou lze vlastnit a provádět s ní výše zmíněné úkony. Souhrnně pak Weber (a takto se také jeho koncept často používá) moc definoval jako možnost určitého aktéra v rámci společenské reality prosadit svoji vůli navzdory odporu (jiných aktérů) a nezávisle na podpoře, kterou daný aktér má (Weber 1947, 152). Z toho, co jsme napsali výše, poté vyplývá, že tímto aktérem je stát a příslušné legálně a legitimně ustavené a fungující instituce, jimž se občané musí jako autoritě podřídit nebo budou jednoduše donuceni.

Na tuto pojetí moci poté navázalo velké množství dalších autorů, nejznáměji například Robert Dahl (1957, 202–203), který weberovský koncept a definici zobecnil a upravil do dnes nejznámější podoby: aktér A má nad aktérem B moc do té míry, do jaké je schopen přinutit aktéra B udělat to, co by jinak neudělal. Mimo Dahla převzal weberovské pojetí moci také Ralf Dahrendorf (1959, 166), který zvýraznil zejména možnost moc vlastnit, když tvrdí, že moc je v osobním vlastnictví daného jednotlivce, který s ní může disponovat dle uvážení. Navíc Dahrendorf zdůraznil i roli autority, tedy v dahlovské definici aktéra A, které se všichni ostatní podřizují, přičemž samotný princip moci je vždy dichotomický – existují v něm nadřazený a podřazený aktér. Stejně tak Talcott Parsons postavil svoje pojetí moci na weberovském, byť jej kritizoval. Podle Parsonse (1963, 232–233), který ovšem reflektoval až pozdější definici Dahla, je weberovské pojetí problematičké, protože v první řadě staví na konfliktu jako hlavním prvku, který je patrný při definici a uplatňování moci. Uplatňování moci je tak v podstatě hrou s nulovým součtem, protože každé prosazení zájmu aktéra A je pro ostatní aktéry ztrátou moci nebo možnosti prosadit vlastní zájem. Jak poté poukazuje Roderick Martin (1971, 243) na základě této Parsonsovy úvahy, weberovské pojetí *a priori* vylučuje jakoukoliv možnost spolupráce či uplatňování moci (vládnutí) ve prospěch více nebo všech aktérů. Parsons (1963, 237) se poté na těchto základech pokoušel reinterpretovat weberovské pojetí s důrazem na obecné blaho. Uplatňování moci je tedy podle něj zajištění plnění určitých povinností v rámci dané společnosti, přičemž vynucování těchto povinností poté slouží obecnému blahu. Odmítnutí nebo porušení těchto povinností poté znamená donucení daného aktéra za pomoci jasně definovaných sankcí. Jack Barbalet (1985, 535) dále zdůrazňuje, že jedním z hlavních prvků, které Weber vyzdvihoval při definici moci, byl odpor proti uplatňování moci, což je prvek, který je možné vidět i v jiných konceptech moci.

Z výčtu reflexí Weberova pojetí moci lze vidět, že se Weber inspiroval od mnoha autorů, kteří psali před ním, a konceptualizoval jejich myšlenky do specifické-

ho pojetí moci. Pro představu si v krátkosti vybrané autory a myšlenky uvedeme, abychom posléze mohli lépe navázat na tento výčet kritikou weberovského pojetí, která ve většině případů směřuje právě na zmíněné původní koncepty. Mezi tyto myšlenky patří zejména koncept státnosti Thomase Hobbesa; koncepce vládnoucích elit, které mohou k prosazení své vůle použít v podstatě jakýkoliv prostředek, jejímž autorem je Niccolò Machiavelli; Jeremy Bentham a jeho rozdělení společnosti na volené politiky profesionály a ostatní občany; a také Karl Marx, který zřejmě jako první naprosto jasně ukázal, že existuje uplatňování moci, které je založeno na prosazování určitých záměrů (v pojetí marxismu záměrů buržoazie), a to jak přímo, tak nepřímo. Konkrétně se tedy poté ve weberovském pojetí odráží Hobbesův koncept silné a nezpochybnitelné institucionalizované autority (ve formě státu), které se musí všichni občané podřídít. Autorita má poté plné právo dělat, co uzná za vhodné, přičemž občané nemají právo ji sesadit nebo jí odporovat, v takovém případě má naopak autorita právo přimět (donutit) občany k podřízení (Hobbes 1998, 115–117). Hobbes (1998, 215–216) totiž věřil, že pokud bude docházet ke kritice autority nebo podřizování autority určitým pravidlům, povede to k chaosu a nakonec také k zániku daného ustaveného státu. Machiavelli (2007, 67) do weberovského pojetí přispěl svým zdůrazňováním instrumentality, kterou může vládnoucí autorita využít při uplatňování moci. Při uplatňování moci tak není problémem donucovat občany za pomoci násilí, odstrašujících příkladů (mučení a vraždy odpůrců) nebo veřejného trestání.² Nicméně jenom síla, jak Machiavelli (2007, 124) tvrdí ve slavné pasáži s liškou a lvem, při uplatňování moci nestačí, je nutná také určitá míra kalkulace, plánování a rozmyšlení. Je ovšem nutné poznamenat, že interpretace Machiavelliho a jeho myšlenek pouze ve smyslu machiavelismu je chybné. Řada autorů (viz například Nederman a Gómez 2002; Jackson 2000; McCormick 2001; Bernard 2009; Jurdjevic 2007) poukazuje na skutečnost, že Machiavelliho ideje nelze analyzovat pouze na základě *Vladaře*, ale je potřeba přidat i další díla, zejména pak *Rozpravy o prvních deseti knihách Tita Livie*, neboť tvoří ucelený koncept toho, jak by měly fungovat politické instituce a jaké hodnoty a normy by ve společnosti měly být prosazovány. Tento celek je poté charakterizován tím, že panovník může jednat instrumentálně (jak je popsáno ve *Vladařovi*), ale jen pouze ve jménu ustavení silného státu a ctnostných občanů, což bude mít za následek svrhnutí panovníka a nastolení republikanismu, který Machiavelli rozebírá

2) Na toto machiavellovské uplatňování moci v určité míře navazuje Foucault (2000, 38–39), který poukazuje na skutečnost, že až do začátku 19. století se jako hlavní nástroj pro uplatňování moci používaly právě veřejné fyzické tresty a popravy, které měly další potenciální narušitele zákonů a pořádku odstrašit.

v *Rozpravách*.³ Pojem kalkulace se následně objevuje i u Benthama (2007, 3), který už na rozdíl od Machiavelliho naprosto jasně zdůrazňuje rozměr co největšího užítku pro co největší počet lidí, který musí vládnoucí autorita při uplatňování moci brát na zřetel v první řadě. Hlavní zásluhou Benthama však byl utilitaristický koncept vládnutí, který umožnil převést ideu reprezentativní demokracie do praxe. V rámci této teorie poté existují ve společnosti dvě sféry – politická a občansko-ekonomická. Politická sféra je složená z volených profesionálních politiků, kteří mají jediní právo vládnout, byť s ohledem na výše zmíněný princip užítku (Bentham 1843, 5; Bentham, 2007, 70). V tomto konceptu se tak odráží Weberova idea, že pouze politické instituce (profesionální politici) mohou v moderním státu legitimně uplatňovat moc.

Marx (1998, 67) poté poukázal na skutečnost, že uplatňování moci nemusí být pouze ve prospěch státu (společnosti), ale může se v něm promítat také určitý záměr. Prospěšnost uplatňování se u Webera projevila ve skutečnosti, že jeho pojmání moci je („klasicky weberovsky“) neutrální, což znamená, že vládnutí neslouží výhradně ani obecnému blahu a ani výhradně něčemu zájmu, jednoduše se podle Webera jedná o donucení. Nicméně Marx je myslitelem, který je od všech zmíněných rozdílný, protože zdůrazňuje, že uplatňování moci není pouze přímou záležitostí, jak naznačují všichni ostatní autoři. Uplatňování moci má totiž také skrytý rozměr, který působí na myšlení a vytváří tak v Marxových termínech falešné vědomí, které zajišťuje souhlas a podřízení i bez využití násilí nebo donucování. Marx tak v tomto ohledu hluboce předběhl svou dobu a inspiroval další myslitele v kritice weberovského pojetí moci a formulaci nových pojetí.

3. Kritika weberovského pojetí moci

Základním dílem, které odstartovalo určitou kritiku weberovského konceptu moci, však byla kniha Charlese Wrighta Millse *The Power Elite*, nikoli myšlenky Marxe. Mills v tomto díle napsal, že USA nejsou řízeny svými občany prostřednictvím politického procesu, ale ekonomickými, vojenskými a politickými elitami, které jsou do velké míry mimo demokratickou kontrolu. Toto dílo vyvolalo velkou odezvu mezi zmiňovanými pluralisty (zejména pak u Roberta Dahla), kteří začali Millse kritizovat za nepodloženost jeho tvrzení

3) V *Rozpravách* se Machiavelli věnuje politickému systému Římské republiky, přičemž poukazuje na skutečnost, že se jedná o hybridní systém složený z několika klasických antických zřízení, a to monarchie, aristokracie a demokracie. Složky ze všech tří zřízení pak zajišťovaly vzájemné omezování a kontrolování. Římské uspořádání pak postupným vývojem zřídilo instituce konzulů (královská či spíše vojenská moc), senátu (aristokratická moc) a tribunů (demokratická moc). Právě toto smíšení všech systémů dalo vzniknout dokonalému zřízení republiky, které zajistilo Římu výsluní a dlouhověkost (Machiavelli, 2001: 161–164).

a oponovali mu zjevným fungování amerického systému v duchu pluralistického střetávání zájmů. Nicméně mimo pluralistů dílo vyvolalo reakci také u autorů Petera Bachracha a Mortona Baratz, kteří napsali dva vlivné články, v nichž pluralistické fungování americké společnosti a uplatňování moci čistě ve weberovském smyslu zpochybnili. Oba autoři využili postup a výzkum pluralistů, kteří weberovské pojetí rozpracovali zejména v souvislosti s behaviorismem a zkoumáním přijímání rozhodnutí (Lukes 2005, 17). Navíc tvrdili, že v době, kdy představili svůj koncept, tedy v 60. letech, cílí na to být středem mezi pohledem sociologů, kteří měli uplatňování moci za koncentrované, a politologů, kteří postulovali rozptýlené uplatňování moci (Bachrach a Baratz 1962, 947). Ve svém prvním článku *Two Faces of Power* Bachrach a Baratz (1962, 948) představili myšlenku, že součástí rozhodovacího procesu představujícího hlavní aspekt uplatňování moci pro pluralisty není jenom přijímání rozhodování na základě střetu zájmů, ale také ovlivňování samotné podoby rozhodování. Bachrach a Baratz tak poukázali na skutečnost, že uplatňování moci v sobě může obsahovat i „přípravu si půdy“ pro rozhodování. Aktéři, kteří uplatňují moc, mohou tedy rozhodování ovlivňovat jednoduše tím, že některé možné výstupní varianty, které jsou pro ně nevhodné, vypustí. Nebo ještě jednodušeji prostě vypustí z rozhodovacího procesu samotná témata, která jsou pro ně nevhodná. Alternativně se samozřejmě může daný problém již předem určitým způsobem zarámovat. Takto uplatňované vládnutí je poté podle Bachracha a Baratz (1962, 952; 1963, 641) naprosto ekvivalentním nástrojem ke klasickému rozhodování na základě pluralismu. Abychom poté zjistili, kdo tvoří zmiňované aktéry, kteří manipulují s rozhodovacím procesem, je nutné se podívat na dominantní hodnoty a mýty ve společnosti a také na charakter politického procesu. Tím oba autoři samozřejmě naznačili to, co psal Mills ohledně ekonomických, vojenských a politických elit. Bachrach a Baratz pak celý tento proces označili jako *nondecision-making*, tedy volně přeloženo jako proces zamezení přijetí určitého rozhodnutí. Ve svém druhém známém textu *Decisions and Non-decisions: An Analytical Framework* pak Bachrach a Baratz (1963, 632) tento svůj koncept již berou jako přirozenou součást uplatňování moci, přičemž jej již příliš nerozvádí. Nicméně se v tomto druhém textu ukazují také limity jejich kritiky, neboť se až příliš, stejně jako pluralisté, soustředí na proces rozhodování jako v podstatě jediný projev uplatňování moci a ignorují ostatní projevy (Bachrach a Baratz 1963, 640). Tím se dostáváme ke Stevenu Lukesovi, který za tento aspekt Bachracha a Baratz kritizuje a představuje vlastní specifický a komplexní náhled na problematiku a moci a jejího uplatňování.

Lukes (2005, 12) podal systematictější (byť zřejmě méně vlivnou) kritiku weberovského pojetí moci ve svém díle *Power: A Radical View*, kde poukazuje na skutečnost, že weberovská definice moci, založená na pojmu dominance, je pouze jednou z možných definic. Tato definice navíc nepostihuje podstatu moci jako nástroje, jak získat souhlas a vůli spolupracovat od těch, kdo jsou jí podřízeni (v politicko-společenském slova smyslu). V tomto smyslu Lukes zmiňuje také koncept governmentality jako dnes velmi vlivný nástroj pro výzkum působení moci. Nicméně podle Lukese je Foucault příliš

radikální, protože vidí mocenské struktury, kterých se nemůžeme zbavit, naprosto všude. V rámci svého díla Lukes (2005, 15) používá pro označení a typologizaci jednotlivých pojetí moci rozdělení na jedno-, dvoj- a troj-dimenzionální pojetí moci. Za jednodimenzionální pojetí považuje weberovský koncept (a následné pluralistické rozvedení tohoto konceptu), za dvoj-dimenzionální poté kritiku tohoto konceptu (tedy zejména dílo Bachracha a Baratz) a troj-dimenzionální pojetí je samozřejmě nejkomplexnější, přičemž sem spadá například zmiňovaný Foucaultův přístup. Při analýze jednorozměrného pojetí Lukes (2005, 18) zdůrazňuje, že výše nastiněný předpoklad, že A má moc do té míry, do jaké je schopno ovlivnit B, aby udělalo něco proti své vůli, pluralisté vykládají jako střet zájmů a vzájemný viditelný konflikt o to, kdo koho ovlivní. To ale Podle Lukese nemusí být vždy pravda, protože k ovlivnění může dojít i bez podobného konfliktu. Na tuto myšlenku poté navazuje také v charakterizaci dvoj-dimenzionálního pojetí, kdy u pojetí Bachracha a Baratz zmiňuje především manipulativní aspekt, na který oba autoři svým pojetím poukazují. Aktéři už tedy nejsou přímo přesvědčováni a donucováni, ale nepřímo jsou ovlivňováni tak, aby se při uplatňování moci předešlo konfliktu a aby aktéři, kteří uplatňují moc, získali souhlas těch, koho chtějí ovlivnit (Lukes 2005, 21–22). Nicméně podle Lukese (2005, 26–27) se Bachrach a Baratz stále příliš úzce zaměřují na individuální (behaviorální) uplatňování moci, ale hlavně nepřímou uplatňování je pouze zdánlivá. Ovlivňování *agenda setting* a určování toho, co se bude projednávat a jaké budou finální možnosti řešení daného problému, je totiž v podstatě pouze rozvedením původního weberovského konceptu. Ovšem uplatňování moci má i další dimenzi, a to ovlivňování ne toho, co daný aktér udělá, ale toho, co chce udělat a co považuje za dobré udělat. Takové ovlivňování již tedy není závislé na vyvolaném konfliktu či skrytém konfliktu, ale na naprosto nekonfliktním získávání souhlasu ovlivňovaných aktérů, kteří toto ovlivňování považují za vlastní volbu.

Takto se Lukes (2005, 28) dostává k troj-dimenzionálnímu uplatňování moci, které je založeno na ovlivňování cílových aktérů ve smyslu toho, co považují za přirozené, dané, dobré atd. Tato přirozenost je poté podbízena a rámována až do té míry, že si daní aktéři nejsou schopni představit smysluplnou alternativu vůči dané věci.⁴ Tato

4) Typickým příkladem může být spor či konflikt v 19. a 20. století o to, zda ženy mají mít volební právo, kdy v mnoha společnostech bylo přirozené, že ženy jednoduše nemají kompetence k tomu, aby mohly vládnout či o něčem rozhodovat. Nikdo si pak nedokázal představit, že by to mohlo být jinak, že existuje alternativa. Podobná situace panovala i po druhé světové válce v USA, kde propukl spor o to, zda by měla být udělena stejná práva černochům jako „pravým“ Američanům a obyvatelům. Dnes tuto situaci pozorovat například v souvislosti s myšlenkou Phillipa Van Parijse (2007, 34–35) týkající se zavedení základního příjmu pro všechny (byť tento koncept není vůbec nový). Základní námitka vůči tomuto konceptu se točí okolo jeho idealismu a praktické nerealizovatelnosti.

skrytost ale vede v podstatě spíše k latentnímu a všudypřítomnému konfliktu, který tak není vyvoláván v souvislosti s určitým rozhodováním nebo sporným bodem, ale je ve společnostech neustále přítomný. Tento latentní konflikt je charakteristický neustálým prosazováním zájmu těch, kteří moc uplatňují, a potlačováním skutečných (myšleno neovlivňovaných) zájmů těch, kteří nemají možnost uplatňovat moc. V praxi se samozřejmě všechny dimenze prolínají, respektive z logiky věci vyplývá, že troj-dimenzionální pojetí obsahuje všechny tři dimenze, které jsou využívány dle potřeby a na základě zvolené strategie. Troj-dimenzionální pojetí a vůbec příslušný náhled na moc a její uplatňování je důležitý zejména z hlediska aplikace komplexní a skutečně hluboké analýzy, která by se měla nejvíce blížit skutečnosti (Lukes 2005, 39–40). Samozřejmě se zde objevují zjevné těžkosti, které jsou s troj-dimenzionálním pohledem a přístupem spojeny, a sice určení, co je skutečně manipulací a co není. Jinými slovy se zde dostáváme ke klasické kritice, která postihla například koncept pravých a nepravých potřeb Herbera Marcuseho. Marcuse (1991, 33–36) v rámci tohoto konceptu postuluje, že existují pravé potřeby, které jsou člověku dány skrze jeho biologické a psychologické danosti. Mezi takové potřeby patří například zajištění si jídla, domova, socializace s ostatními atd. Pak existují ovšem také nepravé potřeby, které jsou v západních společnostech obyvatelům vnucovány skrze mediální, institucionální a zejména kulturní indoktrinaci (takto například protěžuje konzumerismus, což udržuje obyvatele v tržním koloběhu). Jenže jak zjistíme, co daný člověk opravdu chce a nechce, jak zjistíme, že ta či ona potřeba nebo tužba mu byla vnucena a není to jeho vůle. Podobně u troj-dimenzionálního pojetí moci nemůžeme nikdy naprosto přesně určit, co přesně je dílem uplatňování moci ve smyslu indoktrinace a podsouvání daností.

Toho je si Lukes (2005, 53–55) samozřejmě vědom, přičemž akcentuje zejména skutečnost, že aktér nebo aktéři, kteří uplatňují moc, mohou být stejně tak objekty systému, který prostě berou jako daný a svoji roli v tomto systému také. Takoví aktéři neuplatňují svoji moc vědomě (tedy za účelem ovlivňování ostatních), protože stejně jako ostatní nejsou schopni dohlédnout „za“ toto uplatňování moci. Jinými slovy aktéři uplatňující moc také nejsou schopni si představit alternativu například k danému systému vládnutí, proto jej rigidně brání a svoje uplatňování moci berou jako něco přirozeného. To je problém například u Louise Althussera a jeho konceptu ideologických státních aparátů jako rozpracování Marxova pojetí uplatňování moci. Althusser (2006, 89) v tomto ohledu poukazuje na to, že Marx sice ukázal, že existuje skrytá rovina uplatňování moci na základě teorému základna-nadstavba, ale neukázal, jak konkrétně je moc uplatňována a jak vypadá nadstavba, která zpětně podporuje základnu. Proto Althusser (2006, 91-93) definoval ideologické státní aparáty jako rozpracování Marxovy nadstavby, které mají tzv. interpelační funkci, v rámci níž každému občanovi podbízejí jednu „pravdu“, jež je daná a neměnná, čímž dochází k reprodukci daného systému. Tím se reprodukuje nejenom systém, ale také určitá ideologie, která je spjatá s daným systémem. Podle Althussera je tak ideologie něčím, co pohlcuje celou společnost a čemu není

možné se vyhnout. Althusser v tomto ohledu vychází z klasického marxismu v tom smyslu, že stát je represivní aparát vládnoucí třídy, která jej zneužívá k tomu, aby si udržela možnost uplatňování moci. Celá struktura systému je tak podřízena tomuto účelu a role vládnoucí třídy (buržoazie) a podřízených (proletariátu) je dána jako přirozená a správná. Když se však vrátíme k naší námitce, jak je možné, že si vládnoucí třída ponechává „čistou mysl“, když daná ideologie je ve společnosti všeobjímající a působí na všechny a na všechno? Nemůže být vládnoucí třída také obětí této ideologie? Tento problém řeší až Michel Foucault svým pojetím moci.

4. Governmentalita jako pojetí moci Michela Foucaulta

Foucault ve svém pojetí moci vychází ze základního předpokladu, že moc je abstraktním principem, který prostupuje celou společností a je nedílnou součástí všech společenských vztahů, přičemž není možné od působení moci uniknout. Moc poté není nikým vlastněna – nikdo ji nemá, nesměňuje a ani znovu nezískává (což je v rozporu s tím, jak na ni často nahlížíme a jak se o ní lingvisticky vyjadřujeme) (Foucault 2006, 30, 42; Foucault 2000, 61; Lukes 2005, 91). Každý má poté možnost moc uplatňovat a zároveň je každý mocí ovlivňován a do jisté míry „vláčen“, což znamená, že nedokáže moc uplatňovat „absolutně“ – nikdy nedokáže předvídat, co se stane a jestli se mu dané uplatnění moci nakonec vyplatí. Na základě této úvahy je pak otázkou, zda není přesnější ve Foucaultově případě mluvit o „usměrňování“ moci, což znamená, že aktéři se ve společnosti vždy pouze snaží moc usměrňovat, nikoli uplatňovat. I přesto, že moc může ve společnosti uplatňovat (usměrňovat) každý, existují lidé, kteří mají samozřejmě daleko větší možnosti usměrňovat moc, přičemž jsou to většinou lidé na předem definovaných (vládnoucích) pozicích a lidé s příslušným společenským kapitálem (různí experti, významné osobnosti atd.).⁵ Usměrňování moci bychom poté měli chápat komplexně jako využívání různých technik, strategií, manévrování, postupů a dalších nástrojů k dosažení daného cíle. Ovšem Foucault (1982, 790) stanovil ještě jednu podmínku, abychom mohli mluvit o mocenských vztazích a uplatňování či usměrňování moci, a sice nutnost alespoň minimální svobody. Podle Foucaulta tak vztah mezi pánem a otrokem není mocenský, neboť otrok již není brán za osobu, ale za věc, která slouží bezvýhradně k jakémukoliv účelu. Pokud pán chce, aby otrok něco udělal, nemusí na něj mocensky působit, protože otrok to prostě udělá, neboť nemá jinou možnost nebo o jiné možnosti ani nedokáže přemýšlet.

5) Tuto problematiku rozvedl Foucaultův žák Pierre Bourdieu v rámci svého konceptu sociálních polí (viz Bourdieu 1989 a Bourdieu 1986).

Pokud se celkově podíváme na Foucaultův náhled na moc, pak uvidíme, že se mu podařilo elegantně vyhnout námitce, kterou jsme artikulovali výše. Tato námitka spočívala v tom, jak je možné, aby se aktéři, kteří uplatňují moc a vytváří všeobjímající ideologii a systém, mohli tomuto systému sami vyhnout a nestát se jejich obětí. Jak vidíme u Foucaulta, vyhnout se jí nedokážou, jsou jí ovlivněni také.

Otázkou však zůstává, co z poznatku, že moc je všude a že ji mohou uplatňovat všichni na všechny, můžeme vyvodit pro uplatňování politické moci. Jak jsme již psali, v (nejenom) dnešních společnostech existují lidé, kteří díky tomu, že mají určitou společenskou pozici, mohou uplatňovat moc na široké pole lidí, jinými slovy vládnout. Uplatňování moci jako vládnutí však Foucault (1980, 39) nechce analyzovat skrze zkoumáním instituce, ale skrze analýzu tzv. kapilárního působení politické moci na příslušné subjekty, tedy občany, v jejich každodenním životě. Toto zkoumání působení politické moci na občany prošlo ve Foucaultově díle poměrně velkým vývojem. Nejdříve toto uplatňování politické moci v každodennosti charakterizoval jako využívání Panopticonu (tento teorém převzal od Benthama), tedy neustálého a všudypřítomného sledování, které je spojeno s trestání v případě, že se dotyčný proviní vůči nastaveným pravidlům. Politická moc tak byla uplatňována skrze toto sledování (nebo možnost, že dotyčný je sledován), které vyvolávalo u sledovaných samoregulaci chování. Toto sledování poté bylo uplatňováno ve všech společenských institucích (školy, továrny, nemocnice a další zařízení) za účelem ovládnutí mysli a těla občanů (Foucault 2000, 246–247, 254–255). Ačkoliv Foucault tento koncept dále měnil, můžeme na něm vidět motiv, který bývá s jeho pojetím moci velmi často zmiňován, a sice vědění. Zároveň můžeme vidět, že uplatňování politické moci je spojeno s určitou strategií či taktikou (Christovová 2010, 55; Lukes 2005, 88). Nicméně zastavme se u zmíněného motivu vědění, které je u využívání Panopticonu spojeno s tím, že političtí aktéři musí neustále vědět, co se děje, aby mohli vládnout, tedy usměrňovat občany.

Nicméně Foucault nezůstal u disciplinarity, protože se toto uplatňování moci postupem doby transformovalo, a to zejména v souvislosti s prosazením liberalismu a kapitalismu jako nosných ideologií Západu (Foucault 2007, 63–65; Gordon 1991, 18–20). Problém tak nastal v tom, jak sloučit disciplinarity a liberální rétoriku maximální individuální svobody. Foucault došel k tomu, že uplatňování politické moci začalo být soustředěno na populaci jako celek, místo na jedince, který se ale ze zřetele také nevtratil. Toto soustředění se na populaci bylo významné v tom ohledu, že se začalo vládnout „volněji“, populaci se nechala určitá svoboda, přičemž skrze vládnutí se političtí aktéři pokoušeli ovlivňovat a kontrolovat tak, aby výstupy dopadly žádoucím způsobem (Foucault 2007, 45). Tento žádoucí způsob pak byl ovlivňován skrze centrální vytyčování toho, co je normální a co je žádoucí, což znamenalo, že se začaly vytyčovat normální tužby, zájmy a způsob myšlení (Foucault 2007, 47–49). S touto změnou subjektu se poté změnilo také vědění, které bylo nutné k uplatňování moci, protože bylo nutné určitým způsobem racionalizovat onu definovanou normalitu. V tomto ohledu se uplatnila nově

vzniklá politická ekonomie a spolu s ní také moderní statistika, pro niž byla data získávána pomocí zmíněného panoptikálního dozoru. Prostřednictvím statistiky a interpretace pomocí politické ekonomie se tak velmi jednoduše a racionálně dalo vytyčovat, co je žádoucí a normální (Foucaulta 2007, 71–72). Ona racionalita spočívala zejména ve skutečnosti, že normalita se spojila s realitou, kterou reprezentovaly právě statistiky, normálním se tak stalo zvelebování přirozenosti, kterou lze zachytit pomocí statistik. Nicméně i přes tuto skutečnost vznikla podle Foucaulta (2006, 218–219; 2008, 317) specifická strategie, jak interpretovat statistiky a jak s nimi nakládat, a sice biopolitika. Biopolitika v zásadě spočívá v tendenci politických aktérů statisticky sledovat populaci a zavádět různé mechaniky a taktiky na ovlivňování biologických jevů (epidemií, porodnosti, úmrtnosti, délky života atd.) v závislosti na naměřených statistikách a také stanovování normálních stavů na základě těchto statistik. Biopolitika je tak v podstatě nástrojem, jak „optimalizovat“ chod společnosti (Nadesan 2008, 5). Ovšem podle Thomase Lemkeho (2010, 174) může být biopolitika v podstatě jakákoliv statistika interpretovaná v souvislosti s lidským životem a jeho náležitostmi (například kvalitou života). To znamená, že součástí biopolitiky může být také hospodářský růst, hrubý domácí produkt a další ekonomické ukazatele. Tyto ukazatele se poté interpretují jako nástroje pro měření kvality života daných občanů, což znamená, že je za každou cenu vždy dobré tyto statistiky navyšovat, protože tím se navyšuje i blahobyt a kvalita života občanů. Konkrétním příkladem stanovení zmíněného normálu pak tedy může být ekonomický růst, přičemž stagnaci nebo dokonce poklesu je vždy nutné se vyhnout, protože představují nežádoucí jev. Jak píše Lemke (2010, 176), biopolitika představuje velmi komplexní a složitý nástroj uplatňování moci, který v sobě skrývá v podstatě neomezené možnosti a kombinace statistik a jejich interpretací. Majia Holmer Nadesan (2008, 3) v této souvislosti mluví i o specifické moci, a sice biomoci, kterou považuje za nejhlubší způsob uplatňování moci. Biomoc pak může být pojímána také jako fenomén, který může, vzato do důsledku, pomocí biotechnologií a jejich uplatňování vytvářet nové formy bytí, například nového občana, který bud více odpovídat nastavené normalitě (viz například Wehling 2011).

Zvelebování populace, respektive statistik, se tudíž stalo hlavním legitimizačním nástrojem politických (vládnoucích) aktérů, přičemž jim to zároveň dovolovalo sledovat svoje vlastní cíle. Lidé jsou tak často vystaveni hmatatelnému vládnutí, ale také vládnutí a jeho technikám, o kterých neví nebo je nejsou schopni reflektovat. Populace je tak subjektem, který má svoje potřeby, které je nutné uspokojovat a pracovat s nimi, ale také se stala objektem velmi dobře skryté manipulace ze strany vlády. Přičemž dobrým nástrojem manipulace se staly výše nastíněný mechanismus ovlivňování aspirací a tužeb ve společnosti, kdy individuální tužby jsou ovlivňovány těmi společenskými a společenské jsou tvořeny individuálními (Foucault 2007, 105). K tomu všemu je zapotřebí neustále získávat informace a data ze společnosti o populaci, jinými slovy neustále společnosti sledovat a získávat statistické a politicko-ekonomické poznatky. Právě sle-

dování tvoří integrální součást celého racionalizovaného vládnutí (Foucault 2007, 106). Ze všech dosud uvedených aspektů Foucault (2007, 108–109) definuje specifický styl vládnutí a uplatňování moci, která nazývá governmentality. Governmentalita je poté definována jako soubor institucí, procedur, analýz, reflexí, kalkulací a taktik, přičemž všechny tyto aspekty jsou poté využívány dle potřeby tak, aby umožnily politickým aktérům prosadit daný záměr. Vládnutí se tak stává určitou velmi komplexní hrou, ve které političtí aktéři využívají v podstatě veškeré dostupné prostředky k tomu, aby získali u populace podporu pro svoje kroky, přičemž pojmím prvkem mezi všemi aspekty je politická ekonomie. Velmi zdařilé shrnutí toho, co to governmentalita je, poté podává Mitchell Dean (2010, 18): „*Vládnutí je jakákoliv více či méně promyšlená a racionální aktivita, kterou vykonávají rozmanité autority a instituce, jež k tomu využívají široké spektrum technik a typů vědění, jejichž smyslem je usměrňování chování za pomoci neustálého vytyčování tužeb, aspirací, zájmů a názorů u nejrůznějších aktérů. Cílem takového vládnutí je jednoznačně vymezený záměr, který je ale pohyblivý s tím, jak se mění nastalá situace kvůli nemožnosti v plné míře předvídat následky, efekt a výsledky daných kroků.*“

Podle Foucaulta (2007, 107–108) bychom však neměli pohlížet na zmíněný vývoj a governmentalitu jako na určitou rotaci modelů vládnutí, které se navzájem nahrazovaly, ale měly bychom je chápat spíše jako postupné nabalování a konstruování technik vládnutí, které vyústilo právě v governmentalitu. To znamená, že vládnutí na základě disciplinarity nebylo překonáno vládnutím na základě využívání politické ekonomie a biopolitiky, ale pouze se na něj nabalilo. Disciplinarita je nutným prostředkem i v governmentalitě, zejména v případech, kdy existují nějakí jedinci nebo skupina jedinců, která se vzpírá vládnutí a čímž se jaksi vyčleňuje z populace. Disciplinarita pak tyto deviantní skupiny opět normalizuje a začlení do populace, kde je na ně opět uplatňována biopolitika a vytváření normality. Oba typy uplatňování moci se velmi vhodně doplňují a tvoří velmi široký a flexibilní nástroj vládnutí (Foucault 2006, 224).

Governmentalitu bychom však neměli chápat pouze jako velmi sofistikované uplatňování moci, které využívá v podstatě veškeré dostupné prostředky a jehož metody a nástroje jsou bez kritického pohledu většinou prakticky nepostřehnutelné. Již na začátku jsme uváděli, že ústředním pojmem Foucaultova pojetí moci je svoboda, přičemž svoboda je klíčovým prvkem i v governmentalitě a v podstatě se okolo ní točí veškeré vládnutí (uplatňování moci). Governmentální vládnutí tak využívá liberální rétoriku k legitimizaci systému, přičemž ponechává občanům formální volnost, kterou poté nepřímou limituje a usměrňuje do žádoucích intencí (Bröckling, Krasmann a Lemke 2010, 5). Není to tedy pouhé donucování, manipulace s tématy nebo indoktrinace, jak jsme viděli v předchozích pojetích moci, ale je to kombinace všech těchto (a dalších) aspektů, které jsou využity k tomu, aby usměrnily každého občana. I proto má koncept v názvu slovo „mentalita“ – vládnutí založené na governmentalitě působí na mysl a chování občanů v tom smyslu, že je usměrňuje a vychovává. Žádná názorová a ani životní alternativa tak není potlačována a ani vytlačována ze společnosti, všichni o těchto alternati-

vách ví a mohou si je zvolit, ale díky působení governmentality si vyberou vždy tu „správnou“. ⁶ Sám Foucault (1997, 225) později uvedl, že governmentalita je pro něj spojením různých technologií ovládnutí s technologiemi sebe samého. Jinými slovy každý jedinec se rozhoduje a vládne si sám, lépe řečeno si myslí, že se rozhoduje naprosto autonomně, nicméně alespoň částečně je jeho chování a rozhodování determinováno usměrňováním a výchovou (Lukes 2005, 96; Christovová 2010, 61). Governmentální vládnutí je tudíž zároveň individualizující a totalizující (Gordon 1991, 36).

Předešlá charakterizace dostatečně nastínila, že Foucaultovo pojetí moci je velmi komplexní a že na moc a její uplatňování může být nahlíženo jinak než klasicky weberovsky. Samozřejmě, že i foucaultovské pojetí má svá kritická místa. Základní námitka má paradigmatický charakter, přičemž spočívá ve skutečnosti, že můžeme naprosto odmítnout charakterizaci moci jako abstraktního principu, který je uplatňován (usměrňován) limitovaně. Stejně tak můžeme odmítnout myšlenku, že všechny vztahy ve společnosti jsou alespoň částečně mocenské. Na tomto základě pak můžeme odmítnout i governmentalitu jako specifický typ vládnutí, který zastřešuje uplatňování moci v takto pojaté společnosti, a zvolit jiný koncept jako základní paradigma. Více konkrétní námitku přináší Lukes (2005, 98) který poukazuje na skutečnost, že Foucault nikdy příliš governmentalitu nezkoumal a nezasadil do praktického života. Celý koncept je tudíž velmi teoretický a abstraktní a je těžké z něj pochopit, jak vlastně moc a uplatňování moci funguje. Navíc pokud má Foucaultův rozbor governmentality přispět k rozpoznání a reflexi uplatňování moci v moderních a postmoderních společnostech a tím také narušit governmentalitu, jak uvádí Vlasta Christovová (2010, 56), je Foucaultův výklad velmi náročný na recepci a představu o tom, jak celý systém vlastně funguje.

5. Analýza českého politologického diskurzu týkajícího se výzkumu moci

V této závěrečné kapitole se zaměříme na analýzu diskurzu, který se týká výzkumu moci v českém politologickém prostředí. V tomto ohledu je nezbytné hned na začátku říci dvě klíčové věci. Jelikož o výzkumu moci existuje pouze jedna jediná publikace, která navíc vyšla poměrně nedávno (viz Kroupa 2010 ed.), tak se dá říci, že žádný český

⁶ Dobrým příkladem tady může být zavedení a vyzdvihování instituce trhu jako přirozeného mechanismu, který reguluje společnost. Všichni občané mají možnost se trhu a celého tržního konzumního koloběhu neúčastnit (nebo jenom minimálně), ale to by znamenalo stát se například bezdomovcem, squatterem nebo freeganem, což je zpětně označováno za nežádoucí, deviantní a špatné. Navíc je tento krok i iracionální, protože odporuje biopolitice, každý, kdo se neúčastní trhu, nezlepšuje statistiky a ve výsledku jde sám proti sobě, protože si upírá blahobyť.

výzkum moci neexistuje. Z toho vyplývá, že analýza zmíněného diskurzu bude velmi limitovaná a krátká, neboť vlastně není nic moc co zkoumat. S tím souvisí i druhá skutečnost, a sice to, že český diskurz výzkumu moci obsahuje v podstatě pouze různé „úvody do politologie“, ve kterých se autoři mocí alespoň nějakým způsobem zabývají. V analýze se tudíž budeme zabývat skoro paušálně pouze těmito publikacemi, respektive budeme se zabývat tím, jak je moc charakterizována (o analýze se vzhledem k účelu těch publikací nedá hovořit). Nicméně i tak získáme poměrně jasný obrázek, jak se v českém prostředí na pojem a fenomén moci nahlíží a jak se s ním pracuje v dalších výzkumech.

Pokud se tedy podíváme již přímo na samotný diskurz, respektive texty, které jej tvoří, pak můžeme najít jednu publikaci, a to sborník *Současné teorie moci* (Kroupa 2010 ed.), v němž se autoři mocí zabývají z politologického a analytického hlediska. Je to v podstatě jediná publikace, kde jsou představeny (a to velmi dobře) různé pohledy na pojem moci a uplatňování moci. Vedle této publikace ještě můžeme najít jiný sborník (*Kritika depolitizovaného rozumu* – viz Barša a kol. 2010), v němž se někteří autoři zabývají analýzou uplatňování moci, nicméně pouze okrajově, neboť to není primárním tématem sborníku. Tím náš výčet českých politologických odborných publikací věnujících se moci bohužel končí, žádná jiná díla, která by byla alespoň převážně politologická, neexistují. Problematiku moci pak již můžeme najít pouze v různých „úvodech do politologie“, v nichž je samozřejmě fenomén moci a jeho výklad značně zredukován. Nicméně právě tyto úvody konstruují a odrážejí charakter českého politologického diskurzu týkajícího se moci a jejího výzkumu.

Nicméně ani korpus obsahující „úvody do politologie“ není příliš rozsáhlý, neboť čítá osm relevantních knih (Adamová a Křížkovský 2004; Cabada a Kubát a kol. 2004; Danics 2009a; Danics, Dubský, Kamín a Urban 2009; Dočekalová a Švec a kol. 2010; Novák a kol. 2011; Prorok a Lisa 2009; Říchová 2012). Z tohoto výčtu jsou poté specifické zejména dvě publikace. Tou první je kniha *Úvod do současné politologie*, jejíž autorkou je Blanka Říchová. Ačkoliv se jedná o úvod do politologie, autorka v knize probírá politologii velmi selektivně a problematiku moci, jakožto jednu z základních kategorií politologie, zcela opomíjí. Z toho můžeme vidět, jaký je přikládán důraz tématu moci. Druhou publikací jsou *Základy politologie* od Karoliny Adamové a Ladislava Křížkovského. Specifikum této publikace tkví v tom, že se nejedná čistě o politologickou knihu, ale spíše o právní úvod do politologie, nicméně tato publikace je velmi hojně využívána v ostatních úvodech, tudíž má na náš zkoumaný diskurz velký vliv.

Celkově se ve všech zmíněných knihách (kromě již zmíněné publikace od Blanky Říchové) můžeme setkat s weberovskou definicí moci tak, jak jsme ji načrtli na začátku tohoto textu. Můžeme se tak například v souvislosti s mocí dočíst, že „[...]jde o obecnou schopnost dosáhnout svých záměrů i přes odpor účastněných [...]“ (Danics 2009a, 50); že se moc definuje jako „[...]schopnost subjektu A donutit fyzickým, psychologickým nátlakem, hrozbou sankcí nebo použitím síly, či přímým použitím síly, kterou subjekt

A disponuje, subjekt B respektovat jeho přání, vůli, zájmy [...]“ (Prorok a Lisa 2009, 120); nebo že definice moci zní takto: „*A má moc nad B, pokud může dosáhnout, že B udělá něco, co by jinak neudělal*, nebo neudělá něco, co by jinak udělal“ (Novák 2011, 51; pasáž bez kurzivy v originále). Na tom by nebylo nic špatného, nicméně skoro ve všech publikacích je Weberovo pojetí bráno jako jasně dané a neměnné, či jinými slovy jako jediná definice a pojetí moci. Druhým problémem je skutečnost, že většina autorů publikací na Webera (potažmo pluralisty) ani neodkazuje, protože přebírá tuto definici z jiných publikací (zejména z jiných úvodů). Výsledkem je poté iluze, že moc je něco, co je jasně definovaného a co není předmětem výzkumu, sporů, kritiky, postojů atd. V obou případech nicméně existují výjimky. V prvním případě se k pojetí moci staví kritičtěji Kamil Švec (2010, 76–79), který upozorňuje, že kategorii moci není možné jasně a jednoznačně definovat, přičemž dále nabízí i něco, co nazývá třemi dimenzemi moci (byť nikde nezmiňuje Lukese jako autora tohoto pojmosloví). V rámci těchto dimenzí pak velmi stručně poukazuje na skutečnost, že moc může být schopnost ovlivňovat rozhodování, nastolovat agendu, ale také kontrolovat myšlením. Nicméně nezmiňuje například pojetí Michela Foucaulta (končí u ideologické indoktrinace a propagandy). Podobně kritický je také Štefan Danics, který je zastoupen hned dvěma úvody, přičemž v jednom (Danics 2009a) je naprosto nekritický, nicméně v tom druhém (Danics 2009b, 177–178) uvádí stejné údaje jako Švec. V tomto ohledu je ale nutné podotknout, že oba autoři převzali tento náhled na moc od Andrewa Heywooda. Třetí výjimkou v rámci prvního případu je Ladislav Cabada (2004, 482), který zmiňuje jednou větou a za pomoci sekundární literatury Foucaultovo pojetí moci. Všichni tři autoři tak naznačují, že pojem moci a zkoumání jejího uplatňování je složitější problém, než jen donucení. V rámci druhého případu (absence primární literatury) tvoří výjimku Přemysl Rosůlek (2004, 47), který na Webera přímo odkazuje a naznačuje tak, že se jedná o jeho pojetí moci. Stejně tak Miroslav Novák (2011: 50–51) dobře využívá primární literaturu a přímo odkazuje k tomu, že se jedná o Weberovo pojetí moci, které dále rozpracovává za pomoci Dahlova díla a jeho definice. Nicméně u toho Novák končí a weberovskou definici moci považuje za dostačující a všeobecně platnou.

Absence relevantní primární ale i sekundární (kritické) literatury je přitom větším problémem, než se na první pohled zdá, neboť se tím v podstatě reprodukuje stejně vědění neustále dokola. Navíc je problémem i skutečnost, že pokud student, na kterého je primárně tento typ publikace cílen, zjistí, že jej téma zajímá a chce se o něm více dozvědět, tak dané publikace jej na další relevantní literaturu v drtivé většině případů navedou. Naopak jej navedou na další úvody a celý proces se tak dále zacykluje. Navíc takto nastavený diskurz ovlivňuje studenty v tom, že nekriticky přijmou weberovskou definici jako danou a těžko poté přijímají, že se jedná pouze jedno z možných paradigmat. To lze vidět například v diskuzích v rámci seminářů, které se týkají politické filozofie nebo teorie, kdy většina studentů automaticky uvede weberovskou definici a v podstatě nikdo pak není schopen uvést alternativu.

Celé situaci nepomáhají ani některá sdělení autorů knih. Například Švec (2010, 76) neustále hovoří o jakémisi konsensu, který panuje okolo moci a jejího pojmání, což ale není příliš přesné. Shoda panuje pouze rámcová, a to v komparativní politologii, kde existuje určitý konsensus právě v podobě weberovského pojetí. Nicméně v rámci normativní politologie panuje naprosto jiná shoda, respektive se neustále odehrává kritická diskuze mezi strukturalismem (marxismus, neomarxismus) a poststrukturalismem (foucaultovské pojetí). „Makro-shoda“, kterou naznačuje Švec, prostě neexistuje. Další velmi zvláštní pohled nabízí Danics (2009a 50; 2009b, 178), který tvrdí, že o zkoumání a analýzu politiky jako moci se zajímají převážně feministky. Je pravdou, že feministky se určitým specifickým způsobem o moc a její uplatňování zajímají, ale rozhodně nejsou jediné, jak naznačuje Danics. Diskuze ohledně moci jsou ve světové politologii naprosto běžné a nejsou záležitostí pouze feministek. Prorok a Lisa (2009, 120–121) moc rámuje pouze do intencí donucení, což je v souladu s weberovským pojetím, přičemž autoři definují několik druhů donucení (fyzické, ekonomické, veřejné, informační a psychické). V souladu s typy donucení pak definují také státní, ekonomickou, veřejnou a informační moc, přičemž podle nich jsou jediným možným řešením a ochranou před uvedenými účinky mocí zákony, dělba moci a brzdy a protiváhy. Nicméně kritickou diskuzi a rozkrývání působení všech těchto mocí autoři nezmiňují, protože opět skrze weberovské pojmání moci předpokládají, že bude přímé a že bude regulovatelné zmiňovanými formálními nástroji.

Pokud tedy to, co jsme doposud napsali, aplikujeme na koncept generativních metafor, pak vidíme, že moc je v námi zkoumaném diskurzu rámována do intencí donucování, a to přímo, ale i nepřímo (v tomto ohledu rámování není tak „sofistikované“, jak naznačuje Schön). Z toho můžeme vyvodit generativní metaforu *moc jako donucení*, která rámuje český politologický diskurz výzkumu moci. Všichni účastníci diskurzu by tak měli chápat moc pouze v intencích donucení, čemuž odpovídá i výzkum a tvorba. Jakékoliv jiné pojetí není systematicky rozvíjeno a v podstatě se o něm zmiňují pouze někteří autoři, a to ještě velmi rámcově.

6. Závěr – několik poznámek k charakteru diskurzu a důvodům tohoto charakteru

Otázkou ale zůstává, proč je takto diskurz rámován. Pokud bychom měli převzít pohled Schöna, tak všichni, kdo se chtějí zabývat mocí, již pracují s daným předpokladem, že moc je donucení, a s tím začínají moc charakterizovat. Nakolik je tato charakterizace a konstruování diskurzu účelové, je samozřejmě další otázkou, kterou ale budeme muset pro tuto chvíli nechat otevřenou, neboť už nemáme prostor ji analyzovat. Je však nutné také dodat, že jednou z hlavních charakteristik diskurzu je skutečnost, že aktéři, kteří v něm figurují, jej formují, ale diskurz zpětně formuje také je, což znamená, že se

může jednat o určitý reprodukční cyklus. Nicméně na druhou stranu zahraniční literatura týkající se reflexe moci, která tento cyklus do značné míry narušuje, je dnes dobře dostupná, takže pro členy akademického prostředí není problém je zavést i do českého diskurzu. V tomto bodě tedy potenciálně jistou účelovost vidět můžeme.

Důležitým faktorem je samozřejmě také skutečnost, že česká politologie je stále velmi mladým a dlouho „utlačovaným“ oborem, který se stále ještě určitým způsobem usazuje. Nicméně tento argument by neměl přerůst v alibismus, neboť více jak 20 let je již dostatečně dlouhá doba k zažití určitých vědeckých zásad, přičemž kritická diskuze je jednou z nich. A právě účelem tohoto textu a ambicí autora bylo takovou diskuzi v českém prostředí otevřít.

Seznam zdrojů

- ADAMOVI, Karolina a KRÍŽOVSKÝ, Ladislav (2004): *Základy politologie*. Praha: C. H. Beck.
- ALTHUSSER, Louis (2006): Ideology and Ideological State Apparatuses (Notes Towards an Investigation). In: Sharma, Aradhana a Gupta, Akhil (eds.): *The Anthropology of the State*. Oxford: Blackwell, s. 86–111.
- BACHRACH, Peter a BARATZ, Morton S. (1963): Decisions and Nondecisions: An Analytical Framework. *The American Political Science Review*, roč. 57, č. 3, s. 947–952.
- BACHRACH, Peter a BARATZ, Morton S. (1962): Two Faces of Power. *The American Political Science Review*, roč. 56, č. 4, s. 947–952.
- BARBALET, Jack M. (1985): Power and Resistance. *The British Journal of Sociology*, roč. 36, č. 4, s. 531–548.
- BARŠA, Pavel a kol. (2010): *Kritika depolitizovaného rozumu: úvahy (nejen) o nové normalizaci*. Všeň: Grimmus.
- BENTHAM, Jeremy (2007): *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. New York: Dover Publications.
- BENTHAM, Jeremy (1843): Constitutional Code. In: Bowring, John (ed.): *The Works of Jeremy Bentham vol. 9*. Edinburgh: William Tait, s. 1–662.
- BERNARD, John D. (2009): *Why Machiavelli Matters a Guide to Citizenship in a Democracy*. Westport: Praeger.
- BOURDIEU, Pierre (1986): The Forms of Capital. In: Richardson, John (ed.): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood, s. 241–258.
- BOURDIEU, Pierre (1989): Social Space and Symbolic Power. *Sociological Theory*, roč. 7, č. 1, s. 14–25.
- BRÖCKLING, Ulrich, KRASMAN, Susanne a LEMKE, Thomas (2010a): From Foucault's Lectures at the Collège de France to Studies of Governmentality: An Introduction. In: Bröckling, Ulrich, Krasmann, Susanne a Lemke, Thomas (eds.): *Governmentality: Current Issues and Future Challenges*. New York: Routledge, s. 1–33.
- CABADA, Ladislav (2004): Politická antropologie. In: Cabada, Ladislav a Kubát, Michal a kol.: *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia, s. 474–492.
- CABADA, Ladislav; KUBÁT, Michal (eds.) (2004): *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia.
- DAHL, Robert A. (1957): The Concept of Power. *Behavioral Science*, roč. 2, č. 3, s. 201–215.
- DAHRENDORF, Ralf (1959): *Class and Class Conflict in Industrial Society*. Stanford: Stanford University Press.

DANICS, Štefan (2009a): Politika jako mnohostranná sociální činnost. In: Danics, Štefan, Dubský, Josef, Kamin, Tomáš a Urban, Lukáš: *Základy sociologie a politologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 169–181.

DANICS, Štefan (2009b): *Základy vědy o politice*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií.

DANICS, Štefan, DUBSKÝ, Josef, KAMÍN, Tomáš a URBAN, Lukáš (2009): *Základy sociologie a politologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

DEAN, Mitchell (2010): *Governmentality: Power and Rule in Modern Society*. London: SAGE.

van DIJK, Teun (2012): Structures of Discourse and Structures of Power. In: Anderson, James A. (ed.): *Communication Yearbook 12*. London: Routledge.

van DIJK, Teun (2009): Discourse, Ideology and Context. *Folia Linguistica*, roč. 35, č. 1–2, s. 11–40.

van DIJK, Teun (1993): Principles of Critical Discourse Analysis. *Discourse & Society*, roč. 4, č. 2, s. 249–283.

DOČEKALOVÁ, Pavla a ŠVEC, Kamil a kol. (2010): *Úvod do politologie*. Praha: Grada.

FAIRCLOUGH, Norman (2006): *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.

FOUCAULT, Michel (1980): *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972–1977*. New York: Pantheon Books.

FOUCAULT, Michel (1982): The Subject and Power. *Critical Inquiry*, roč. 8, č. 4, s. 777–795.

FOUCAULT, Michel (1997): *Ethics: Subjectivity and Truth*. New York: The New Press.

FOUCAULT, Michel (2000): *Dohlížet a trestat*. Praha: Dauphin.

FOUCAULT, Michel (2002): *Archeologie věděni*. Praha: Herrmann & synové.

FOUCAULT, Michel (2006): *Je třeba bránit společnost*. Praha: Filosofia.

FOUCAULT, Michel (2007): *Security, Territory, Population*. New York: Picador.

FOUCAULT, Michel (2008): *The Birth of Biopolitics*. New York: Palgrave Macmillan.

GORDON, Colin (1991): Governmental Rationality: An Introduction. In: Burchell, Graham; Gordon, Colin; Miller, Peter (eds.): *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. Chicago: The University of Chicago Press, s. 1–51.

HOBBS, Thomas (1998): *Leviathan*. Oxford: Oxford University Press.

CHRISTOVOVÁ, Vlasta (2010): O moci jinak: Foucaultovy dějiny governmentality. In: Kroupa, Daniel (ed.): *Současné teorie moci*. Ustí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 52–72.

JACKSON, Michel (2000): Imagined Republics: Machiavelli, Utopia, and Utopia. *The Journal of Value Inquiry*, roč. 34, č. 4, s. 427–437.

JURDJEVIC, Mark (2007): Machiavelli's Hybrid Republicanism. *The English Historical Review*, roč. 122, č. 499, s. 1228–1257.

KROUPA, Daniel (ed.) (2010): *Současné teorie moci*. Ustí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně.

LEMKE, Thomas (2010): Beyond Foucault: From Biopolitics to the Government of Life. In: Bröckling, Ulrich a Krasmann, Susanne a Lemke, Thomas (eds.): *Governmentality: Current Issues and Future Challenges*. New York: Routledge, s. 165–184.

LUKES, Steven (2005): *Power: A Radical View*. New York: Palgrave Macmillan.

MACHIAVELLI, Niccolo (2007): *Vladař*. Praha: XYZ.

MACHIAVELLI, Niccolo (2001): Rozpravy o prvních deseti knihách Tita Livia. In: Machiavelli, Niccolo: *Úvaha o vládnutí a vojenství*. Praha: Argo, s. 153–328.

MARCUSE, Herbert (1991): *Jednorozměrný člověk*. Praha: Naše vojsko.

MARTIN, Roderick (1971): The Concept of Power: A Critical Defence. *The British Journal of Sociology*, roč. 22, č. 3, s. 240–256.

MARX, Karl a ENGELS, Friedrich (1998): *The German Ideology: Including Theses on Feuerbach and Introduction to The Critique of Political Economy*. New York: Prometheus Books.

MATONOHA, Jan (2003): Literárněvědný text jako diskurz, velké vyprávění a výkon moci? *Česká literatura*, roč. 51, č. 5, s. 580–585.

McCORMICK, John P. (2001): Machiavellian Democracy: Controlling Elites with Ferocious Populism. *The American Political Science Review*, roč. 95, č. 2, s. 297–313.

NADESAN, Majia Holmer (2008): *Governmentality, Biopower, and Everyday Life*. New York: Routledge.

NEDERMAN, Cary J. a GOMEZ, Tatiana V. (2002): Between Republic and Monarchy? Liberty, Security, and the Kingdom of France in Machiavelli. *Midwest Studies in Philosophy*, roč. 26, č. 1, s. 82–93.

NOVÁK, Miroslav (2011): Politika a politologie: úvod do politické vědy. In: Novák, Miroslav a kol.: *Úvod do studia politiky*. Praha: SLON, s. 26–75.

NOVÁK, Miroslav a kol. (2011): *Úvod do studia politiky*. Praha: SLON.

PARSONS, Talcott (1963): On the Concept of Political Power. *Proceedings of the American Philosophical Society*, roč. 107, č. 3, s. 232–262.

PROROK, Vladimír a LISA, Aleš (2009): *Politologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

ROSÚLEK, Přemysl (2004): Politika jako předmět zájmu politické vědy. In: Cabada, Ladislav a Kubát, Michal a kol.: *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia, s. 44–59.

ŘÍCHOVÁ, Blanka (2012): *Úvod do současné politologie*. Praha: Portál.

SCHÖN, Donald A. (1993): Generative metaphor: A Perspective on Problem-setting in Social Policy. In: Ortony, Andrew (ed.): *Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.

ŠVEC, Kamil (2010): Stát a moc. In: Dočekalová, Pavla a Švec, Kamil a kol.: *Úvod do politologie*. Praha: Grada, s. 63–92.

WEBER, Max (2009): *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: Oikoymenth.

WEBER, Max (1947): *Max Weber: The Theory of Social and Economic Organization*. New York: Oxford University Press.

WEHLING, Peter (2011): Biology, Citizenship and the Government of Biomedicine. In: Bröckling, Ulrich a Krasmann, Susanne a Lemke, Thomas (eds.): *Governmentality: Current Issues and Future Challenges*. New York: Routledge, s. 225–246.

WODAK, Ruth a MEYER, Michael (2001): *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: SAGE.

Summary

The text is aimed at the issue of power and its research in Czech political science, arguing that Czech research and general view of power is reduced to Weberian paradigm. This reduction is very significant as it prevents understanding power relations and exercising of power in the society as well as it prevents a critical discussion about diverse forms of power exercising in social practice. Opening of such a critical discussion in the Czech milieu is then the main goal of the text, secondary, the text could serve as a summarizing study suitable for student to familiarize with the term of power and its basic aspects. In order to do so, the text is divided into the three parts where the first part is dedicated to the Weberian concept of power, the second part contains the concept of governmentality, and the last one is an empirical one, containing the analysis of the Czech academic discourse regarding the approach to power.

The first part is constituted mainly of genealogy of the term of power in the work of Max Weber and other (modern) thinkers, for instance Robert Dahl or Talcott Parsons. These thinkers are important as they made a vital contribution to rooting of the Weberian concept in political science. Beside the work of Weber and mentioned modern thinkers, the genealogy also includes the ideas of the two classic thinkers (Thomas Hobbes and Niccoló Machiavelli) who have inspired Weber in formulation of his concept. Thomas Hobbes is represented by his idea of strong state whose authority is to be respected and every citizen should be subordinated to this authority. Machiavelli has then inspired Weber by his idea of government's instrumental exercising of power in the sense that political power can force people to obey its will. The reason for including this part to the text was to conceptualize the Weberian concept we are working with, and, furthermore, the genealogy itself is important for the Czech milieu as there no such text or conceptualization. The first part then continues with the critique of introduced Weberian concept, utilizing the ideas by Peter Bachrach and Morton Baratz (about non-decision making), Steven Lukes, Herbert Marcuse, Louis Althusser or Michel Foucault. The critical debate about the Weberian concept should demonstrate how the issue of power is deliberated abroad and what the Czech milieu has missed. Again, there is no Czech text where a similar conceptualization could be found. The critical debate ends in 1980's by introducing the Foucaultian concept of governmentality as still the most prominent approach to the research of power nowadays.

Michel Foucault and his governmentality is characterized in the second part of the text as an alternative to the Weberian notion. Governmentality is very famous concept abroad where there are numerous followers who are doing various theoretical and empirical researches about how the political power is exercised. Based on these researches, the specific subdiscipline called governmentality studies has emerged in social sciences. However, governmentality as an approach for analyzing the power is still underused in Czech milieu or it is not used at all. That is, again, the reason why was the introducing of governmentality included to the text although it is well known.

The last part of text is dedicated to the core of the text – to the analysis of Czech political science's discourse regarding power. In this light, the specific research design of a critical discourse analysis has been used in the text. The design is derived from the understanding of the term of discourse as an aggregate of ideas, stances, and views regarding the set issue. Discourse's participants then construct these aspects of the discourse but also the discourse influences the participants retrospectively. Foucault himself implies this understanding in *The Archaeology of Knowledge* but it has been furthermore worked up by Norman Fairclough or Teun van Dijk. Van Dijk then points out that there is an ideological dimension in every discourse and that there are moral entrepreneurs who are using their high social capital (credit) for persuasion of other participants. Nevertheless, the ideological dimension is pursued very limitedly in the text. Corpus of the analyzed discourse is constituted by the relevant political science's textual production regarding power as clear expression of mentioned ideas, stances, and views. The basic character of the discourse is then captured with the help of very limited metaphor analysis in the form of the concept of generative metaphors formulated by Donald Schön. The outcome of the analysis consists of three main points. First, the textual production regarding power in political science almost equals to zero, there is only one book about power and various approaches to the research of power, the rest of the production is comprised by university textbooks where the term of power is at least defined. These textbooks then define the discourse. Second, authors of the textbooks define power and its exercising solely (with some exceptions) on the basis of the Weberian concept. The discourse is then framed to the metaphor power as coercion. Third, as there is a clear framing of the discourse and one predominant concept, the discourse is influencing the participants in the sense that no research is conducted, academics do not produce texts that would provoke critical discussion, and students are learning clear uncritical definition of power. The influence of the discourse and retrospective (non-)construing of it by its participants points to the fact that there is a specific reproduction cycle.